

UOT 821.512.162

Bağirova Könül,
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru
AMEA-nın Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu,
Bakı ş.,İstiqlaliyyət küç.26.
e-mail: bagirova.konul@yahoo.com

AZƏR BUZOVNALININ QEYRİ-MƏTBU ƏSƏRLƏRİ HAQQINDA

Açar sözlər: *Əlyazma, qəzəl, tərcümə, arxiv, qeyri-mətbu nəşrlər.*

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda Azərbaycan və Yaxın Şərq xalqları klassiklərinin qədim əlyazmaları, nadir kitabları ilə yanaşı, müxtəlif dövrlərdə yazıb yaratmış alim, şair və ədiblərin şəxsi fondları da mühafizə olunur. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində şair, ustad qəzəlxan, mütərcim, maarifçi-pedaqoq kimi tanınan Azər Buzovnalının da (1870-1951) şəxsi arxivi Əlyazmalar İnstitutunda 12 saylı fondda saxlanılır. Şairin arxivi onun özü tərəfindən 1949-cu ildə ildə Əlyazmalar Fonduna təqdim olunmuşdur. Bu materiallar Azərbaycan ədəbiyyatının XX əsrin əvvəllərindəki durumunu işıqlandırmaq baxımından dəyərlidir.

Ümumiyyətlə, şəxsi fondlardakı əlyazmaların dəyərini arxivə daxil edilən materialların avtoqraf olub olmaması ilə qiymətləndirsək, əminliklə söyləyə bilərik ki, Azər Buzovnalının arxivi bu mənada xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Şairin öz dəsti-xətti ilə qələmə aldığı əsərlərinin bir çoxunun sonunda yazılma tarixi qeyd olunmuş, sənədlərin yazıldığı məkan da göstərilmişdir. Bunlardan əlavə Azər Buzovnalı bir neçə klassik şairin əsərlərinin üzünü köçürərək arxivinə daxil etmişdir.

Şairin şəxsi fond sənədlərinin yazıldığı tarixlər 1890-1951-ci illəri əhatə edir. 121 saxlama vahidi altında mühafizə olunan arxiv sənədləri qruplaşdırılaraq mövzu dairəsinə görə tərtib edilmiş “Azər Buzovnalının şəxsi arxivi” [1] adı altında çap olunmuşdur.

Son dövrlərdə zəngin bədii irsə malik şairin şəxsi arxivində eləcə də Əlyazmalar İnstitutunun xəzinəsində hifz olunan yüzlərlə Azərbaycan və fars dillərində qəzəlləri, tərcümələri, müxtəlif məzmunlu mənzum hekayələri, ədəbiyyatşünaslığa dair məqalələri, heca vəznli şeirləri, rübailəri, qitələri ardıcıl olaraq ərəb əlifbasından latın qrafikasına transfoneliterasiya olunaraq, sistemləşdirilərək mərhələlərlə nəşrə təqdim edilir.

Şairin “Boz-oğuz” nəşriyyatı tərəfindən 1996-cı ildə çap edilmiş Məşədi Azər “Seçilmiş əsərləri” adlı kitabı Rəhimağa Azərsoylu (İmaməliyev) tərəfindən tərtib edilmişdir [2]. Kitaba müxtəlif elm xadimlərinin şairin həyat və yaradıcılığı ilə bağlı yazıları ilə yanaşı həm də Ədalət Tahirzadə tərəfindən ərəb əlifbasından kiril əlifbasına transfoneliterasiya olunmuş iki poema, o cümlədən şairin 1925-ci ildə qələmə aldığı Oğuznamə, 1935-ci ildə “Çingiznamə” tarixi-bədii əsərləri, “Baku xanı Dərya xanın Bikə xanım ilə olan əhvalatı” adlı mənzum hekayəsi və bir necə qəzəl, ithaf, mürəbbesi daxil edilmişdir. “Hər üç poemanın dilini orijinalda olduğu kimi saxlamağa çalışmışam. Onların məzmununda da demək olar ki, redaktə aparılmayıb. Yalnız “Baku xanı Dərya xan” da :

Bunu dərslər alardı xəlayiq təmam,

Yetən molladan, mücahiddən müdam

beytindən sonrakı 12 misra atılıb. “Çingiznamə” dən də 4 misra ixtisar edilib” [2, s.8].

Uzun illər fasilədən sonra Azər Buzovnalının əsərlərinin nəşrinin davamı olaraq 2007-ci ildə Azər Buzovnalı “Seçilmiş əsərləri” adlı kitab dərc olunmuşdur [3]. Buraya Azər Buzovnalının dahi fars şairi Əbülqasım Firdovsinin “Şahnamə” poemasından tərcümə etdiyi 2084 beytdən ibarət “Rüstəm və Bürzu” dastanı, müxtəlif məzmunlu 89 qəzəli, 1 müstəzadı daxil edilmişdir. Kitabın müqəddiməsində qocaman şairin Əlyazmalar İnstitutunun arxivlərində mühafizə olunan əsərləri haqqında geniş məlumat verilmiş, mətbu və qeyri-mətbu əsərlərindən bəhs olunmuşdur. Klassik ədəbi üslubu saxlayaraq, məzmun və ideya etibarilə dövrün tələblərinə uyan, dövrün mənzərəsini əks etdirən ictimai-siyasi məzmunlu əsərləri haqqında fikir söylənmişdir.

Azər Buzovnalı yaradıcılığından bir sıra nümunələrin cəmləndiyi növbəti kitabda Ə. Firdovsinin “Şahnamə” poemasından şairin ana dilimizə çevirdiyi 1947 beytdən ibarət “Rüstəm və İsfəndiyar” dastanı, ictimai-didaktik, məhəbbət, dini mövzulu klassik janrda yazılmış 127 qəzəli, yaşadığı dövrün nəbzini tutan heca vəznli 11 şeiri yer almışdır [4]. Kitabın ön sözündə şairin tərcüməçilik fəaliyyəti işıqlandırılmış, ədibin yüksək bədii sənətkarlıqla etdiyi tərcümələrindən nümunələr gətirilmişdir. Qeyd edilmişdir ki, “Bu əsərlərin hər biri həm Azərin yaradıcılığının, həm də dövrün ədəbi-bədii tendensiyalarının öyrənilməsində böyük əhəmiyyətə malikdir” [4, s.5].

Hal-hazırda Azər Buzovnalının əsərlərinin külliyyatının təqdimatının davamı kimi üç cildə ibarət kitablar mövzu dairəsinə görə qruplaşdırılaraq nəşrə hazırlanır. Növbəti nəşrlərdə Əlyazmalar İnstitutunda Azər Buzovnalının şəxsi fondunda saxlanılan avtoqraf əlyazmaları ilə birgə müxtəlif şair və yazıçıların şəxsi arxivlərində Buzovnalıya aid materiallar, əlavə olaraq İnstitutun xəzinəsindən əldə edilmiş şairə məxsus əlyazmalar da tədqiq olunaraq buraya daxil edilmişdir. Adı çəkilən silsilə kitab hissələrindən birincisi “Azər Buzovnalı arxivindən açılmayan səhifələr (Məktublar və məqalələr-I cild)” adı altında yaxın günlərdə nəşrə təqdim ediləcəkdir. Kitabda Azər Buzovnalının məktub və məqalələri ilk dəfə olaraq ərəb əlifbasından müasir əlifbaya transfoneliterasiya olunaraq oxucuların ixtiyarına verilmişdir. Əlyazmalar İnstitutunun xəzinəsindən və şəxsi arxivlərdən əldə edilən məktublar həmin dövrün ictimai-siyasi durumunu işıqlandırmaq, şairin məşhur söz sənətkarları ilə qarşılıqlı yaradıcı münasibətlərini təhlil etmək baxımından əhəmiyyətlidir. Dövrünün ictimai həyatında öndə duran, fəal pedaqoq, ictimai xadim olan Azər Buzovnalının mənzum məktublaşmaları həmin dövrün ruhunu duymaq, zəmanə haqqında daha dəqiq təhlillər aparmaq və dövrdaşları ilə həm yaradıcı, həm də səmimi dostluq münasibətlərini aydınlaşdırmaq baxımından olduqca əhəmiyyətlidir. Bu səbəbdən şairin həm şəxsi arxiv sənədləri, həm də Əlyazmalar İnstitutunun xəzinəsində saxlanılan materiallar arasından onun nəzm və nəsr formada qələmə aldığı məktubları, Azər Buzovnalıya yazılan sənədlər tədqiq edilərək, müasir əlifbaya çevrilmiş və nəşrə hazırlanmışdır. Şairin yazılı irsini tam şəkildə bir araya toplamaq üçün “Şəxsi arxivlərin tədqiqi” şöbəsində saxlanılan 32 elm və ədəbiyyat xadiminin arxivləri də nəzərdən keçirilmiş, şairə ünvanlanan və yaxud özünəxas sənədlər də kitaba daxil edilmişdir. Azər Buzovnalının şəxsi arxivindən əlavə Əlyazmalar İnstitutunun xəzinəsindən əldə edilən əlyazmalar sırasında onun müasirləri ilə əlaqələrinin ümumi mənzərəsini səciyyələndirə biləcək çoxlu sayda mənzum yazışmaları, o cümlədən şairin Hüseyn Kamal, Əlipaşa Səbur, Salman Mümtaz və Səməd Mənsurla məktublaşmaları şairin dövrə ümumi baxışı haqqında müəyyən təsəvvürlər əldə etməyə imkan yaradır. Şairin epistolyar irsinin tədqiqi zamanı bir daha aydın olur ki, Azər Buzovnalı yaradıcılığı dövrün bir sıra nüfuzlu qələm sahiblərinin əksəriyyətinin diqqət mərkəzində olmuş və ədib özü də səmimi münasibətlərə biganə qalmamışdır. Nümunə olaraq şairin Salman Mümtaza “Bəstəri olmuş eşitdim həzrəti-Mümtazımız, Ey könül, rəftardən qalmış o sərvə-nazımız”, 1926-cı ildə Mirzə Məhəmməd Ziyaya mənzumən qələmə aldığı “Ey Ziya, ey gövhəri-nəzmə sədəf, Asimani-hünərə mehri-şə-

rəf”, “İbrahim Tahirin Bakıya gəlmək müjdəsin arkadaşım Səburə yazdığımındır” başlıqlı “Səburum, müjdələr olsun sənə Bakı ziyaləndi, Könüllər güzgüsündən gerdi-qəm getdi səfaləndi”, Mirzə Əbdülxaliq Yusifin 1901-ci ildə “Ey gülüstani-vəfa içrə güli-tər, Azər, Asimani-hünərə mehri-münəvvər, Azər” mətləli qəzəlinə Azərin də “Ey verən varlığı rütbeyi-əşarə şərəf, Bəhri-mənədə vücudi-nəzmə sədəf” cavablı mənzum məktubu, Əli Paşa Səburun Azərə yazdığı mənzumə, “Yenə də Əli Paşa Səburdan aldığım məktub” və “Əli Paşa Səburun məktubuna cavab” adlı 7 sayda müxtəlif məzmunlu məktub, Hüseyn Kamala “Möhtərəm qardaşım sevgili Kəmal, Məktubunu alıb oxudum dərhal” mətləli məktubu, “Səməd Mənsurun mənə yazdığı məktub. Möhtərəm dostum və qələm arkadaşım Azər əfəndiyə” başlıqlı “Getdi əldən o keçən sevimli günlər, Azər, Yakıyor şimdi qəmin könlümü Azər, Azər” mətləli mənzum məktubuna Azər Buzovnalının “Qələm arkadaşım möhtərəm Səməd Mənsura” adlı “Oxudum şövqilə məktubunu yeksər, Mənsur, Gözlərim oldu səvad ilə münəvvər, Mənsur” başlıqlı bir çox mənzum məktubları nümunə göstərmək olar. Sonuncu yazışmanı Azər Buzovnalı novruz bayramında – 19 martda qələmə almışdır. Bu məktublaşmanın köməyi ilə Azərin şəxsiyyəti, cəmiyyətdə baş verən hadisələrə münasibəti ilə bağlı bəzi qaranlıq mətləbləri aydınlaşdırmaq mümkündür.

Müasirlərinin Azər Buzovnalı yaradıcılığına verdiyi yüksək dəyər, ehtiram onun poetik irsinin mükəmməlliyinin, bir şəxsiyyət olaraq kamilliyinin göstəricisidir. Məlumdur ki, yaradıcı şəxsiyyətin ədəbi irsini, fəaliyyətini qiymətləndirmək, onun şəxsiyyəti haqqında müəyyən fikir yürütmək üçün dövrədaşları ilə yaradıcı və dostluq münasibətlərini, eləcə də epistoliar irsini öyrənmək, həmçinin həyatını yaşadığı dövrün tarixi-ictimai, mədəni şərtləri fonunda tədqiq etmək zəruridir. Tədqiqat zamanı bir daha məlum olur ki, zaman axarında münşəat ədəbiyyatı öz əhəmiyyətini və aktuallığını itirməmiş, əksinə daha geniş yayılmış, eyni zamanda tədqiqat obyektinə də çevrilmişdir. Azər Buzovnalının məktubları onun müasirləri ilə yaradıcı əlaqələrinin təyin edilməsinə, həmçinin dövrünün bir sıra ictimai-siyasi proseslərinin gedişatındakı mövqeyinin açıqlanmasına yardım edən örnəklərdir. Qeyd etmək lazımdır ki, dövrünün bir sıra məşhur ziyalıları tərəfindən ona ünvanlanan məktublar şairin dövrünün, mühitinin, ədəbi-bədii, ictimai fəaliyyətinin, şəxsiyyətinin əsas cizgilərinin açıqlanmasına yardımçı olaraq, bir çox mənbələrdə ədibin “ustad şair”, “yolgöstərən pir” kimi ifadələrlə xatırlanmasının təsadüfi olmadığını vurğulayır.

Azər Buzovnalı yaradıcılığı dövründə məcmuə və qəzetlərdə müxtəlif məzmunlu yazılar dərc etdirmiş, XX əsrin əvvəllərində fəaliyyət göstərən mətbu orqanlarda Şərq ədəbiyyatından tərcümələrini çap etdirmişdir. Şairin arxivində qorunan on yeddi və on bir səhifəlik məqalələri bu günə qədər əlyazma şəklində qalaraq, nəşr edirilib müasir oxucuya çatdırılmamışdı. Azər Buzovnalının şəxsi arxivində və Əlyazmalar İnstitutunun xəzinəsində qorunan, ədibin həyat və yaradıcılığının açılmayan səhifələrini əhatə edən materiallar arasında tədqiqata cəlb etdiyimiz məktubları və “Nizaminin tərcümeyi-halı”, “Şərq şairlərinin əsərlərində təsadüf olunan məhəbbət motivləri” adlı az həcmli, dərin və dolğun məzmunlu məqalələri ədibin ədəbi-elmi, ədəbi-tənqidi, nəzəri-filoloji fikirlərini açıqlayır. Qeyd etmək lazımdır ki, Azər Buzovnalının hər iki məqaləsi Nizamişünaslıq sahəsində ilkin araşdırmalar sırasında olaraq, ustad qəzəlxanı, maarifçi şairi həm də klassik Azərbaycan ədəbiyyatının tədqiqatçısı kimi səciyyələndirməyə imkan verir.

Məlum olduğu kimi çoxşaxəli yaradıcılıq fəaliyyətinə malik olan Azər Buzovnalı bir tərcüməçi kimi də öz qələmini sınamış, ana dilimizə Şərq ədəbiyyatının ən qiymətli incilərini çevirmişdir. Azər Buzovnalının tərcümələri onun bu əsərlərinin yazıldığı dilə bələdliyinin, həm də ana dilinin incəliklərinə nə qədər vaqif olmasının bariz nümunəsidir. Şairin Əlyazmalar İnstitutunun arxivində mühafizə edilən tərcümələrinin avtoqraf nüsxələri ərəb əlifbasından transfoneliterasiya olunur və nəşrə hazırlanan kitabın II cildinə daxil ediləcəkdir. Fars, ərəb, türk dillərinin mahir bilicisi olaraq tərcümə yaradıcılığına xüsusi önəm verən şairin Sədi Şirazinin

“Bustan”ından tərcümə etdiyi dörd ümumi dəftərdə yerləşdirilən tərcümələri, o cümlədən özünün də qeyd etdiyi kimi I dəftərdə 403 beytdən ibarət 22 hekayəsi, II dəftərdə 422 beytdən ibarət müxtəlif məzmunlu irili-xırdalı 13 hekayəsi, III dəftərdə 411 və 1096 beytdən ibarət 18 hekayəsi, IV dəftərdə 241 beytdən ibarət 11 hekayəsi transfoneliterasiya olunmuşdur [5]. Ümumiyyətlə Azər Buzovnalının Sədi Şirazinin “Büstan”ından etdiyi tərcümələri ümumilikdə 1527 beyt təşkil edir.

Azər Buzovnalının Nizami Gəncəvinin “Yeddi gözəl” məsnəvisindən 702 beytdən ibarət “Mahanın nağılı”, 232 beytdən ibarət “Oduğunun hekayəsi” adlı tərcümələri də nəşrə hazırlanır. [6]. Məşədi Azər məşhur türk şairi Faruk Nafizin “Çoban çeşməsi” adlı şeirlər toplusundan 1776 beyt həcmində müxtəlif mövzulu, “Çoban çeşməsi”, “Pək çokları”, “Bir səhifə açsam ağlarsan”, “Könüldən şikayət” və sairə başlıqlı şeirləri Azərbaycan türkcəsinə uyğunlaşdırmışdır [7]. Şairin 1928-ci ildə Faruq Nafizin “Çoban çeşməsi” kitabından Azərbaycan dilinə uyğunlaşdırdığı şeirləri XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan və Türkiyə ədəbi əlaqələri tarixinin öyrənilməsi baxımından qiymətlidir.

XIX əsrin sonlarında ədəbi mühitə qədəm qoyan Məşədi Azərin yaradıcılığının müəyyən hissəsini onun mənzum formada yazdığı müxtəlif məzmunlu hekayələri təşkil edir. Azər Buzovnalı öz ictimai fikirlərini, cəmiyyətdə baş verən müxtəlif hadisələrə münasibətini əxlaqi - didaktik, nəsihətamiz, alleqorik səciyyəli əsərləri vasitəsi ilə bildirirdi. Azərbaycan ədəbiyyatında mənzum hekayə janrının xüsusiyyətlərini və inkişaf tarixini dərinlən izləyən ədəbiyyatşünas Teymur Kərimli “XIX əsrdə Azərbaycan mənzum hekayəsinin bütün forma və məzmun əlvanlığı ilə meydana çıxaraq ədəbi fikrin aparıcı janrlarından birinə çevrildiyini” qeyd edir. [8, s.416]. XIX əsr üçün xarakterik olan bu xüsusiyyət, XX əsrin əvvəllərində yeni inkişaf yoluna qədəm qoyan milli ədəbiyyatımızda yenə də dominant mövqedə idi. Lakin bu dövr mənzum hekayəçilik ənənəsi daha çox ictimai xarakter daşıyırdı. Şairin “Əhmədlə Mahmud” (176 beyt), “Arpa ilə buğda” (18 beyt), “Altun və polad” (23 beyt), “Səyyad” (170 beyt), “Bozbaş ilə lavaş” (4 beyt), “Sadə kişi ilə oğru” (15 beyt), İki tat” (15 beyt), “Xan və vəzir” (12 beyt), “Azər-Aydəmir” (160 beyt), “Çar zamanında bir yazıq işçi” mətləli hekayəsi (30 beyt), “Keçmiş zamanlarda bir ər, bir arvad” mətləli hekayəsi (21 beyt), “Var idi bir qurd bəsi bihəyə” başlıqlı hekayəsi (30 beyt), “Həkim və qarniağrayan” (13 beyt), “Dəvə və milçək” (15 beyt), “Tülkü və qoca əradaçi” (23 beyt), “Ley və quzğun” (35 beyt), “Gözlü ilə korun hekayəsi” (47 beyt), “Şahbəzlə toyuq hekayəsi” (25 beyt), “Bağbanla poladın hekayəsi” (92 beyt), “Səyyad ilə pələngin hekayəsi” (33 beyt), “Əri ölmüş övrət hekayəsi” (16 beyt), “Hekayət” (13 beyt)-“Molla Nəsrəddinin kəsib qabağın, götürüb qaçdı bir nəfər papağın”, “Hekayət” (33 beyt)-“Oldu bir qurd bir zaman əttan, gəldi çayə tərəf çü abi-rəvan”, “Səyyad və əxməq quş” (14 beyt, “Hekayəti-rəmmal” (19 beyt), “Tüccar və təbər” (25 beyt), “Hekayət” (14 beyt) – “Var idi Kəşmirdə bir Şəhriyar, Şövkətü qüdrətdə fələk iqtidar” və sair əxlaqi-didaktik, alleqorik məzmunlu mənzum hekayələri artıq müasir əlifbaya çevrilmişdir. Şairin Əlyazmalar İnstitutunun fondundan və eləcə də şəxsi arxivindən toplanan hekayələri 1100 beytdən artıqdır.

Azər Buzovnalının dini-tarixi mövzuda qələmə aldığı 6 dəftərdən “Qəzavatnamə” əsərindən əlavə 400 beytdən çox nohələri də vardır. “Ey fələk”, “Ey bacı”, “Zeynəbim”, “Əmican”, “Əmioğlu”, “Kaşki” və sairə rədifli nohələrdə şairin naləsi, ürək sızıltısı hər bir oxucunun qəlbinin incə telinə toxunur. Azər Buzovnalının nohələri də tədqiq olunan əsərləri sırasındadır.

Şairin yaradıcılığının dolğun və əsaslı hissəsini əlbəttə ki, onun müxtəlif mövzularda qələmə aldığı qəzəlləri tutur. Azər Buzovnalının yeni nəşr ediləcək kitabına onun pedaqoji fəaliyyətini işıqlandıran, elmi, maariflənməyi sevə-sevə təbliq etdiyi şagirdlərinə ithafən yazdığı nəsihətamiz qəzəlləri, həyatın danılmaz nemətləri olan su, hava, torpaq, od, nəfəs, ruha rədifli irihəcmli qəzəlləri - “Gər təbiət aləmində cismi-bicandır həva, canlılar cismində lakin doğrudan

candır həva”, “Kəsmə, ey didəyi-təhqiq, nəzər topraqdan, gör cəhan əhlinə nə feyz yetər topraqdan”, “O zəmandan ki, təbiətdə dirəşandır od, Gün kimi aləm, imkani-füruzandır od”, “Mövqeyi-ali tutandan aləmi-mənədə ruh, Cilvəgərdir əhli-məna çeşminə əşyadə ruh”, Olmasaydı dəhrdə gər əqldən biganə nəfəs, Sahibin etməzdi aləmdə belə divanə nəfəs”, “Dostlar, yar olsa bu dünyadə hər dəyyarə əql, Gər mərizi-cəhl isə dərdinə eylər çarə əql”, həmçinin bir sıra məşhur şairlərə, o cümlədən Tolstoyun vəfatı münasibətilə qələmə aldığı “Ey edən şövqilə əzm bəzmi-gülizarə ədəm, Ağlayan hicrində yüz binlərcə ərbabi-qələm” mətləli qəzəlləri və müxtəlif məzmunlu yüzlərcə şeirləri daxil edilmişdir.

Şairin əlyazmaları arasında 12 beytdən ibarət

“Ey qaşı kəman , kipriyi ox, gözləri cəllad,

Can almağa ustad.

Hicran qəmi könlüm evini eylədi bərbad,

Gəl, ey evi abad” [9].

Mətləli müstəzadı diləyatımlı, rəvan oxunan əsərləri sırasındadır.

Azər Buzovnalının arxivindən müasir əlifbaya transfoneliterasiya olunmuş 1860 [10] və 1200 beyt [11], Əlyazmalar İnstitutunun xəzinəsindən isə 1200 beyt qəzəlləri [12] ümumilikdə 3000 beytdən artıqdır. Şairin zəngin yaradıcılığında qoşma, qəzəl, qəsidə, rübai, müstəzadlarla bərabər, qitələri də diqqət çəkir. Adıçəkilən nümunələr də hal hazırda tədqiq olunaraq, nəşrə hazırlanır. Lakin Azər Buzovnalının zəngin poetik irsi sadalanan əsərləri ilə bitmir və onun yaradıcılığının tədqiqi davam edir.

Şairin həyat və yaradıcılıq yolunun əsas istiqamətlərini müəyyənləşdirmək, kitab və məcmuələrdə haqqında verilən məlumatlardan fərqli söz söyləmək, ədəbin fəaliyyətinə işıq salan yeni bilgiler əldə etmək baxımından onun əlyazmaları tədqiqatçılar üçün əvəzsiz qaynaqlardandır.

Ədəbiyyat :

1. Bağirova K.S. Azər Buzovnalı arxivinin təsviri. Bakı: AZpoliqrAF, 2015, 128 s.
2. Məşədi Azər. Seçilmiş əsərləri /tərt. : R.Azərsoylu-İmaməliyev. Bakı: Boz oğuz-Nicat, 1996, 279 s.
3. Buzovnalı A. Seçilmiş əsərləri / tərt.: A.Ramazanov, K.Bağirova. Bakı: Nurlan, 2007, 236 s.
4. Buzovnalı A. Əsərləri / tərtibçi: K.Bağirova. Bakı: Elm və təhsil, 2012, 324 s.
5. Buzovnalı A. /AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu. Fond 12, sax. vah. 36.
6. Buzovnalı A. /AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu. Fond 12, sax. vah. 35.
7. Buzovnalı A. /AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu. Fond 12, sax. vah. 37.
8. Alışanlı Ş. Azərbaycan ədəbiyyatının tarixi poetikası. II kitab. Poetik irsin təkamülü. Bakı: Elm, 2006, 496 s.
9. Buzovnalı A. /AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu. Fond 12, sax. vah. 46.
10. Buzovnalı A. /AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu. Fond 12, sax. vah. 2.
11. Buzovnalı A.//AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu. Fond 12, sax. vah. 4.
12. Buzovnalı A. /AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu. B-1223/8248.

Багирова Кенуль

О НЕИЗДАНЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЯХ АЗЕРА БУЗОВНАЛЫ

Резюме

В Институте Рукописей имени Мухаммеда Физули наряду с редкими книгами, древними рукописями, хранятся также личные архивы поэтов и писателей, творчество которых относится к разным историческим периодам. Личный архив Азера Бuzовналы (1870-1951) хранится в фонде под номером 12. Многие документы, собранные в архиве, являются автографами. Некоторые из произведений Азера Бuzовналы уже включены в изданные книги, но большая часть его работ все еще не опубликована. В статье предоставлена информация о тех произведениях поэта, которые в ближайшее время будут включены в готовящиеся к изданию книги и сборники. Эти материалы ценны тем, что они освещают историю азербайджанской литературы начала XX века.

Ключевые слова: *рукопись, газель, перевод, архив, неизданные произведения.*

Kenul Bagirova

ABOUT UNPUBLISHED WORKS OF AZER BUZOVNALI

Summary

In the Institute of Manuscripts named after Mahammad Fuzuli are preserved not only rare books, old manuscripts of the classical authors from Azerbaijan and the Near East, but also personal archives of scholars, poets and writers lived and wrote during different periods. A virtuoso poet, enlightener-educator Azer uzovnali's personal archives are kept in the fund number 12. If the personal archives are appreciated especially for the autograph materials, Azer Buzovnali's archives are definitely significant from this point of view. Although some of the samples from Azer Buzovnali's activities have been published, there are enough unpublished works in his archives. This article deals with the books consisted of thSummarye poet's unpublished works that are going to be printed. These materials are very valuable from the standpoint of reflecting the situation of the Azerbaijani literature of the beginnings of the 20th century.

Key words: *manuscript, ghazal, translation, archive, unreleased works.*

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 12.03.2020

Çapa qəbul olunma tarixi: 07.06.2020

Filologiya elmləri doktoru **Nailə Səmədova**
tərəfindən nəşrə tövsiyə olunmuşdur.